

מינהל מחקר וכלכלה
משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה

שימוש במחשב במגזר החרדי

אסף מלחי

על המחבר

אסף מלחי, חוקר ומרכז תחום חרדים במינהל מחקר וכלכלה בתמ"ת

מאי 2009

תוכן עניינים

3	מטרות ואוכלוסיית המחקר
4	רקע היסטורי וחברתי
6	השימוש במחשב לפי מגזר דתי ותרבותי
8	שימוש באינטרנט לפי מגזר דתי ומגדר
9	סיכום
10	נספח לוחות

מטרות ואוכלוסיית המחקר

מטרות מסמך זה נועד להציג נתונים **עדכניים** אודות מידת תפוצתם של מחשבים בייתיים בקרב המגזר החרדי בהשוואה למגזרי אוכלוסייה אחרים בישראל וכן את מאפייני השימוש השונים של נשים וגברים חרדים במדיום חדשני זה.

מקור הנתונים מבין סדרות הנתונים הסטטיסטיות הקיימות כיום, מהווה הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כלי סטטיסטי ראשון במעלה. אי לזאת, מחקר זה מבוסס על נתוני הסקר החברתי לשנים 2002-2007 אשר בו נשאלים המרואיינים היהודים ביחס למידת דתיותם או אי-דתיותם.

אוכלוסיות המחקר שאלות אלו ביחס למידת דתיותו של הנשאל, מאפשרות לשייך את המרואיינים למגזר דתי-תרבותי כזה או אחר. ביניהם את **המשיבים החרדים בגילאי 20-64 המהווים את אוכלוסיית המחקר המרכזית במסמך זה**. אוכלוסיית ההשוואה הינה כלל המשיבים בסקר זה אשר הגדירו עצמם כחילוניים ומסורתיים שאינם דתיים. מאחר ומספר התצפיות של משיבים חרדים בסקר החברתי מועט למדי (כ-200 משיבים חרדים בממוצע בשנה) לא ניתן ללמוד על התפתחויות ומגמות כאלו ואחרות ביחס למגזר ייחודי זה. לפיכך, נאספו במסגרת מסמך זה נתונים על **כלל התצפיות** של משיבים חרדים מראשית הפעלת סקר זה (בשנת 2002) במטרה לערוך ממוצע רב-שנתי באשר למאפיינים שונים של המגזר החרדי, בין היתר **ביחס למידת הנגישות והשימוש במחשב**.

רקע היסטורי וחברתי

משחר ימיה של היהדות החרדית באירופה ובארץ ישראל, נאלצו מנהיגיה של יהדות זו להתמודד עם אתגרים והתפתחויות טכנולוגיות אשר חלחלו אליה מתרבות המערב החילונית-מודרנית. חידושים טכנולוגיים שונים היוו איום מתמיד על המאפיינים המסורתיים של אורח החיים החרדי אשר במהלך הדורות קידשו את משנתו של חת"ם סופר "חדש אסור מן התורה"¹. פרשנויות והבניות חברתיות דו-משמעותיות ליוו את הופעתם של חידושים מודרניים, תוצרי מהפכת התיעוש של סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. רבנים, פוסקים וגדולי התורה נדרשו מעת לעת לפסוק ביחס לשימוש בעיתונות הפובליציסטית, בהשפעת הרדיו ומאוחר יותר ביחס "לכוח החדש" – מכשיר הטלוויזיה המשוקץ.

בעידן הנוכחי, מאז אמצע שנות השמונים ואילך, הפכו המחשב ואחריו רשת האינטרנט לחידוש הטכנולוגי המהפכני והבעייתי ביותר עימם נאלצים מנהיגיה הרוחניים של הקהילות החרדיות בארץ ובתפוצות להתמודד מולם. החשיפה של העולם החרדי למחשב ככלי פונקציונאלי לעבודה ואף לשיעורי תורה ולימוד נתקלה בשיח ציבורי ורבני מעורב ובהתנגדות קלושה. רק לאחר מספר שנים כאשר התברר שחלק מהיישומים של המחשב עלולים להזיק באופן משמעותי לחינוך הקפדני של הדור הצעיר (משחקים אסורים, תקליטורי סרטים וכיו"ב) נעשה ניסיון לאסור ולהגביל את השימוש במחשב, עד כדי מלחמת חורמה במכשיר זה בקרב חוגים מסוימים

בדומה להתייחסות למדיומים האחרים, גם כלפי המחשב והאינטרנט מתרחש תהליך דינאמי ודואלי שראשיתו בהתנגדות גורפת ועזה לעצם הימצאותו של אותו מדיום במשקי בית חרדים, מוסדות חינוך או מקומות עבודה. המשכו של התהליך כרוך בהתבוננות ולימוד אשר באמצעותם ניתן להסיק מהם השימושים התועלתניים אותם ניתן להפיק לצורכים פונקציונאליים ויומיומיים. בשלב הבא, מותרים שימושים מוגבלים במדיום החדש על-ידי הפוסקים במהלך מתמיד של ניסוי וטעייה ביחס לשימוש בכלי החדש.

¹ שו"ת חת"ם סופר, חלק א' (אורח החיים), סימן כ"ח.

באופן פורמאלי, מאז שנת 2000 אסור האינטרנט בחברה החרדית באיסור חמור, המתואר על-ידי מועצת גדולי התורה "כסכנה איומה.. וכגורם הפיתוי הגדול ביותר בעולם" שאין לו דריסת רגל בקרב שומרי אמוני ישראל². על אף האיסור החמור החלו בשנים האחרונות לצמוח יוזמות שונות שנועדו לגשר בין האידיאל לבין המציאות שבה צעירים חרדים רבים מוצאים דרכים מגוונות ואמתלות שונות לגלישה באינטרנט לצורכי עבודה ולצרכים נוספים³. בשונה מצפייה והחזקת מכשיר טלוויזיה ביתי, ההתחברות לרשת איננה כרוכה בסכנת היחשפות גבוהה. חרדים העובדים במקומות עבודה שאינם חרדים משתמשים באינטרנט ככלי עבודה יומיומי, וגם בבתים רבים ניתן להתחבר לרשת בהיחבא. זאת בשל העובדה שחלק לא מבוטל מהפוסקים והרבנים בימינו מתירים החזקת מחשב ביתי.

הנתונים שיוצגו להלן מעידים להערכתנו על קיומו של תהליך חברתי ותרבותי אשר נמצא בעיצומו, ביחס למידת הלגיטימיות לשימוש במחשב וברשת האינטרנט במגזר החרדי. כפי שתואר לעיל, תהליך זה חזר ונשנה בתקופות מוקדמות ביחס לשימוש מוגבל ומפוקח במדיומים טכנולוגיים שונים במהלך ההיסטוריה. עם זאת, חשוב לזכור כי אופיו האינטראקטיבי והאינטימי של האינטרנט מציב אתגר עצום ליכולתם של פוסקים ורבנים בישראל לאכוף את כללי הפיקוח החברתי המקובלים בקרב מגזר זה.

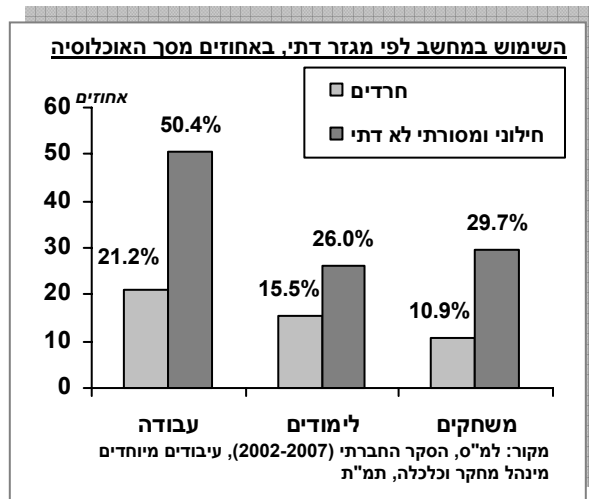
---

² הורוביץ, נרי "החרדים והאינטרנט" כיוונים חדשים (2000) עמ' 30-7.

³ למשל אינטרנט "רימון" ויוזמות נוספות המאפשרות גלישה ברשת לגולשים שומרי מצוות.

השימוש במחשב לפי מגזר דתי ותרבותי

מהנתונים המוצגים להלן עולים הממצאים הבאים באשר למאפייני השימוש במחשב במגזר החרדי וביחס להבדלים בשימושי המחשב במגזר זה למאפייני השימוש במחשב במגזר החילוני-מסורתי :

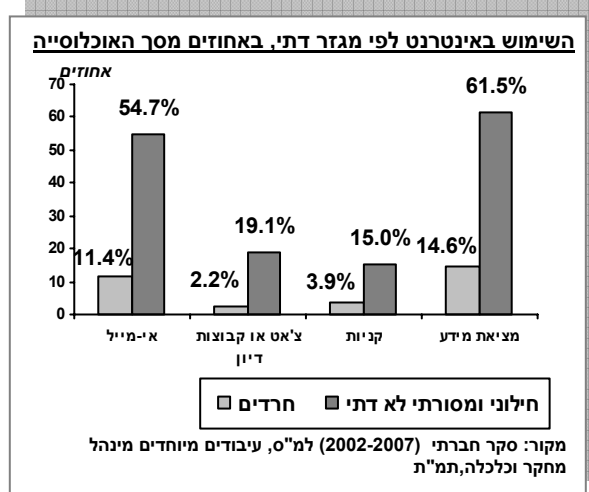
- מחשב ביתי:** ללמעלה מ-41% מהנשאלים החרדים בסקר זה (חרדים על-פי הגדרתם העצמית) יש מחשב בביתם. חרף העובדה שנתונים אלו מצביעים על חדירה משמעותית של המחשב הביתי למשקי בית חרדים, עדיין נמוכה תפוצת המחשב הביתי בקרב חרדים **בכמחצית** מהשימוש של יהודים חילונים-מסורתיים במחשב ביתי. ל-79.2% מהיהודים החילונים ושומרי מסורת (שאינם דתיים) יש מחשב בביתם⁴.
- שימוש במחשב לצרכי עבודה:** בדומה לממצא הקודם, חילונים ומסורתיים עושים שימוש במחשב לצרכי עבודה **פי 2.5 יותר מאשר חרדים** (50.4% לעומת 21.2% בהתאמה). בנוסף נמצא כי שיעור הנשים החרדיות העושות שימוש לצרכי עבודה גבוה במעט (6 נקודות האחוז) מגברים חרדים העושים שימוש במחשב לצרכי עבודה. (24.4% לעומת 18% בהתאמה). פער זה נובע מהעובדה כי שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה באופן משמעותי משיעור התעסוקה של גברים חרדים ((53.8% לעומת 40% בהתאמה בשנת 2006 על-פי הסקר החברתי).

⁴ עיבודים נוספים שנערכו במסגרת מסמך זה מעידים על הבדלים בשימוש במחשבים בין קבוצות גיל שונות בקרב המשיבים החרדים. השימוש במחשב הביתי בקרב משיבים חרדים בגילאים 40-64 **גבוהה ב-10 נקודות האחוז** מרמת השימוש של משיבים חרדים בגילאים 20-39 (48.5% לעומת 38% בהתאמה). **מגמה זו הפוכה במגזר החילוני-מסורתי** (בגילאים 20-39 רמות השימוש הנה 82.2% לעומת 76% בקרב גילאי 40-64).

- **שימוש במחשב לצרכי לימודים** : חרף העובדה שהאוכלוסייה החרדית הנה למדנית ומלומדת, משתמשים 15.5% בלבד מהנשאלים החרדים במחשב לצרכי לימודים, מעט פחות מהנשאלים החילוניים-מסורתיים (26%). מאחר והמחשב משמש כיום גם לצורך לימודי קודש שונים, כגון מפעל השו"ת (שאלות ותשובות), נמצא פער של כ-7 נקודות האחוז בשימוש שעושים גברים חרדים במחשב לצרכי לימוד לעומת נשים חרדיות (18.9% לעומת 12.1% בהתאמה).
- **חיבור לאינטרנט** : כפי שהוזכר לעיל, האינטרנט הנו כלי חדשני הפותח צוהר לעולם הגלובאלי ומעורר אנטגוניזם חריף בקרב פוסקים, רבנים וקהילות חרדיות שונות בארץ ובעולם. על אף השימושים הרבים והמוצלחים שניתן להפיק מכלי זה לצרכי עבודה, לימודי קודש ולימודים כלליים, יש בו תכנים רבים אשר מהווים סכנה משמעותית לאורח החיים החרדי אשר כלי זה מאפשר אליהם גישה קלה וחסרת פיקוח. לפי ממצאי סקר זה, **כרבע מהנשאלים החרדים שיש בביתם מחשב מחוברים לרשת האינטרנט** ובסך-הכל 10.3% מכלל הנשאלים החרדים מחוברים לרשת. בהתחשב במגבלות החברתיות והתרבותיות הקיימות במגזר זה, זהו שיעור לא מבוטל אך עדיין רחוק מאוד משיעור המשתמשים באינטרנט במגזר החילוני-מסורתי העומד על 85.3%. גם כאן נמצא כי יש יותר גברים חרדים **שבביתם** חיבור לאינטרנט (כ-27%) לעומת נשים חרדיות (22.5%). חשוב לזכור כי במקרים מסוימים, האינטרנט נגיש עבור נשים וגברים חרדים במקום העבודה ואף במוסדות לימוד, אך איננו מדיום לגיטימי ברוב המוחלט של משקי הבית החרדים.

שימוש באינטרנט לפי מגזר דתי ומגדר

הנתונים המוצגים להלן מעידים כי במגזר החרדי השימוש באינטרנט לצרכי פנאי, תקשורת ומידע הנו זל ומועט. בשל סייגים והגבלות תרבותיות-חברתיות שונות, נותר השימוש במדיה האינטרנטית מוגבל לצרכי קודש וצרכים פונקציונאליים (כגון עבודה ולימודים). עם זאת, ניתן לראות שמידת

חדירתו של האינטרנט למגזר החרדי איננה זניחה כפי שנוטים להעריך. ייתרה מזאת, ייתכן שפוטנציאל המחוברים לרשת במגזר החרדי גדול אף יותר מההערכה הנוכחית, זאת בשל האופן המחתרתי-למחצה האופף את השימוש במדיה זו בקרב מגזר זה.

ככלל, גברים חרדים עושים שימוש רב יותר באינטרנט לצרכים שונים מאשר נשים חרדיות (הפער מתבטא ב-4 נקודות האחוז לטובת הגברים החרדים).

- **שימוש בדואר אלקטרוני (e-mail) :** על אף העובדה כי השימוש בדוא"ל הפך לכמעט מובן מאליו בקרב המגזר החילוני-מסורתי (54.7% מכלל המשיבים), נראה כי כלי חיוני זה טרם קנה אחיזה משמעותית במגזר החרדי. רק 11.4% מהנשאלים החרדים משתמשים בדוא"ל, זאת למרות העובדה שניתן כיום להתחבר לרשת האינטרנט לצורך זה בלבד. כאמור, ישנם מעט יותר גברים חרדים הנוטים לעשות שימוש בכלי זה (13.2%) מאשר נשים חרדיות (9.5% בלבד).
- **חיפוש ומציאת מידע :** בעידן הנוכחי מהווה האינטרנט כלי מהפכני וחדשני בטכנולוגיות המידע המוכרות. בעזרת רשת האינטרנט הפך עולמנו הגלובאלי לכוורת של מידע הנגיש לכל דורש בכל מקום וזמן. בניגוד גמור למגמה זו, רק 14.6% מהנשאלים החרדים בסקר זה משתמשים במחשב ובאינטרנט לחיפוש מידע, זאת לעומת 61.5% מהנשאלים החילונים-מסורתיים. גם כאן הפער בין נשים וגברים חרדים מתבטא ב-4 נקודות האחוז לטובת הגברים החרדים.

- **קניות** : מעט מאוד חרדים עושים שימוש באינטרנט לצרכי קניות (כ-4% בלבד). נראה כי גם במגזר החילוני-מסורתי השימוש באינטרנט לצרכי קניות איננו נפוץ במיוחד (15.5% בלבד). עם זאת, הפער בין נשים וגברים חרדים העורכים את קניותיהם באמצעות האינטרנט זניח למדי (כ-1.5 נקודות האחוז).

סיכום

ככלל, נראה כי החסמים החברתיים והתרבותיים המובנים באורח החיים של הקהילות החרדיות בישראל באים לידי ביטוי ביתר שאת בכל הנוגע לשימוש במחשב ובייחוד באינטרנט, לצרכים שאינם הכרחיים ופונקציונאליים. דפוסי התנהגות אלו משקפים במידה רבה את האמביוולנטיות הקיימת בקרב קהילות חרדיות שונות כלפי השימוש במחשב לצרכים אינסטרומנטאליים הזוכים לרמת לגיטימיות הולכת וגדלה בקרב הפוסקים והסביבה הקרובה. השימוש במחשב לצרכי עבודה גבוה באופן משמעותי (כ-21%) משימושים אחרים הקשורים לפנאי, תרבות וקניות (2.2% בלבד מהחרדים משתמשים במחשב לצ'אטים או קבוצות דיון לעומת כ-20% באוכלוסייה החילונית).

חרף ההבדלים הדקים, נראה כי **גברים חרדים עושים שימוש מגוון ורב יותר במחשב ובאפליקציות השונות שניתן להפיק ממנו מאשר נשים חרדיות** אשר שיעור תעסוקתן גבוה לאורך כל השנים משיעור התעסוקה של גברים חרדים.

נספח לוחות

לוח נ.1: השימוש במחשב לפי מגזר דתי ומגדר (גילאים 20-64):

חילוני ומסורתי לא דתי			חרדים			המשתנה
נשים	גברים	סה"כ	נשים	גברים	סה"כ	
			אלפים			
1025	986	2011	115	118	233	סך הכל ⁵ אוכלוסיה
797	795	1593	49	48	97	יש מחשב בבית
682	687	1369	11	13	24	מהם: חיבור לאינטרנט ⁶
728	748	1476	45	45	90	שימוש במחשב חודש שעבר
501	514	1014	28	21	49	שימוש לצורך עבודה ⁷
260	263	523	14	22	36	שימוש לצורך לימודים
264	333	597	13	12	25	שימוש למשחקים
			אחוזים			
						אחוז מכלל האוכלוסייה ⁸
77.7	80.7	79.2	42.6	40.6	41.6	יש מחשב בבית
84.5	86.1	85.3	22.5	26.9	24.6	מהם: חיבור לאינטרנט
71.0	75.8	73.4	39.4	38.4	38.9	שימוש במחשב חודש שעבר
48.8	52.1	50.4	24.4	18.0	21.2	שימוש לצורך עבודה
25.4	26.7	26.0	12.1	18.9	15.5	שימוש לצורך לימודים
25.7	33.8	29.7	11.8	10.1	10.9	שימוש למשחקים

מקור: הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי (2002-2007)

⁵ כולל לא ידוע ולא רלוונטי

⁶ שנים 2002-6

⁷ השאלות הבאות נשאלו ביחס למי שענה שהשתמש במחשב בחודש שעבר

⁸ כולל לא רלוונטי ולא ידוע

לוח נ.2: שימוש באינטרנט¹ לפי מגזר דתי ומגדר (גילאי 20-64):

חילוני ומסורתי לא דתי			חרדים			המשתנה
נשים	גברים	סה"כ	נשים	גברים	סה"כ	
אלפים						
1025	986	2011	115	118	233	סך הכל אוכלוסייה
530	571	1101	11	16	26	השתמש באי-מייל
165	219	384	2	3	5	השתמש לצ'אט או קבוצות דיון
96	206	302	4	5	9	השתמש לקניות
593	644	1237	15	19	34	השתמש כדי למצוא מידע
אחוזים						
אחוז מכלל האוכלוסייה						
51.7	57.9	54.7	9.5	13.2	11.4	השתמש באי-מייל
16.1	22.2	19.1	1.9	2.6	2.2	השתמש לצ'אט או קבוצות דיון
9.4	20.9	15.0	3.1	4.7	3.9	השתמש לקניות
57.8	65.4	61.5	12.7	16.6	14.6	השתמש כדי למצוא מידע

(1) הנתונים הינם עבור כלל המשתמשים באינטרנט

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי (2002-2007)